

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával. Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Simon József

Középkori és reneszánsz eszmetörténet

Montaigne filozófiája

12.3 lecke – 20 perc

A spekulatív teológia és a szkepticizmus

Montaigne így fogalmaz a *Raymond Sebond mentsége* című, talán legismertebb esszéje záró passzusában:

Klasszikus szkeptikus gondolatmenet: az érzéki benyomások bizonyosságának megítéléséhez nincs kritériumunk, mert a kritérium megállapítása is további kritériumra szorul és így a végtelenségig.
[Vö. 12.2 lecke!](#)

Montaigne: *Raymond Sebond mentsége*, in: Esszék, II., 335:

A tárgyról szerzett benyomások megítéléséhez ítélkező eszközre volna szükségünk, ennek az eszköznek az igazolásához bizonyításra; a bizonyítás igazolásához eszköze: máris körben járunk.

Az értelem és a tapasztalat viszonyában visszaköszön *A tapasztalatról* című esszé kérdésfelvetése a hasonlóság alapján történő fogalomalkotással kapcsolatban.
[Vö. 12.1 lecke!](#)

Uo.:

És ha azt mondjuk, hogy az érzékek szenvedélyei **hasonlóság** alapján közvetítik a külső tárgyak milyenségét, akkor a lélek és az értelem miképpen bizonyosodhat meg erről a hasonlóságról, önmagában semmi érintkezésben nem lévén az idegen tárgyakkal?

Itt, miközben a világ és a megismerés változó természetére történő utalással a szkeptikus ítéletfelfüggesztés mellett érvel Montaigne, mégis mintha metafizikai kijelentésekre ragadtatná magát.

Montaigne: *Raymond Sebond mentsége*, in: *Esszék*, II., 335:

Végül pedig, nincs változatlan létezés, sem a mi létünk, sem a dolgoké nem ilyen. Mi is, ítéleteink is és minden halandó dolog szüntelenül válik és múlik. Eképpen semmi bizonyosat nem állapíthat meg egyik a másikról, minthogy a megítélő és a megítélt szükségképpen változásban és mozgásban van.

De mi az hát, ami valóságosan van? – teszi fel Montaigne azt a kérdést, amit soha nem tenne fel egy szkeptikus gondolkodó. A létezés és a nem-létezés közötti viszony problémája felfüggeszti a gondolatmenet szkeptikus felütését. Montaigne itt is antik forrásra támaszkodik, A Sebond-apológia esszéjének vége szinte szó szerinti idézet Plutarkhosz *A delphibeli E-ről* (*De E apud Delphos*) című műve 392A-393A helyének. A középső platonista Plutarkhosz (ca.45-ca.125) nyílt metafizikai nyelvhasználatl fogalmazza meg a platonista filozófiák alap gondolatait: A létezés igazi értelmében időtlen, időperspektívák nélküli létezés. Ezzel szemben az emberre jellemző temporális létezés az állandó mássá-levés szintje, ami inkább nem-létezésként jellemezhető. A nem-létezés területén az emberi szubjektum sem rendelkezik egy állandó maggal: ellentétes dolgokat dicsér és kárhoztat a különböző időpontokban. A tipikus platonista gondolatmenet spekulatív teológiává válik: *Isten az egyetlen [...] valóságosan létező.*

Montaigne: *Raymond Sebond mentsége*, in: *Esszék*, II., 335-338:

Semmiféle érintkezésünk nincs a léttel, mert az egész emberi természet mindig születés és halál között van, és csak homályos látszatot és árnyképet mutat önmagáról, bizonytalan és gyöngé vélekedést. [...] Eképpen, minthogy minden dolog állandó mássá változásnak van kitéve, az értelem csalatkozik, ha valami valóban megmaradót keres, mert semmi maradandót és állandót nem képes megragadni; hiszen mindig csak létesül, és egyáltalában nincs is, vagy máris elkezdett meghalni, mielőtt élt volna.

De mi az hát, ami valóságosan van? Ami örök, vagyis soha nem született és soha nem lesz vége; akiben az idő soha nem idéz elő változást.

Ami által bűn volna Istenről azt mondani, hogy ő az egyetlen, aki van, hogy volt, vagy hogy lesz. Mert ezek a kifejezések annak a változásai, átmenetei és viszontagságai, ami nem állhat fenn, nem maradhat meg a létben. Amiből arra kell következtetnünk, hogy **Isten az egyetlen**, aki semmi módon nem az idő mértéke szerint van, hanem egy mozdulatlan és változatlan örökkévalóság szerint, amely az idővel nem mérhető és semmiféle változásnak nincs kitéve; aki előtt nincs semmi, és nem lesz utána sem, aki nem újabb vagy nem régebbi, hanem **valóságosan létező**, aki egyetlen mosttal betölti az örökkévalót; és semmi sincs, ami valójában volna rajta kívül, anélkül, hogy azt mondhatnánk róla: „Volt” vagy „Lesz”; kezdet és vég nélkül.

Mit kezdünk ezzel az erős metafizikai tézissel az esszéíró Montaigne szkeptikus gondolkodói attitűdjének fényében? Két szakirodalmi tézis alapján adhatunk választ dilemmánkra:

Az első tézis képviselőjeként Ann Hartle-t említhetjük. Monográfiájában megállapítja, hogy annak ellenére, hogy a szöveg Plutarkhosz igen szoros parafrázisa, Montaigne nem említi kölcsönzését egészen a fejezet végéig. Ann Hartle szerint így az olvasó azt hihetné, hogy ez a szerző saját szövege. Figyelembe kell vennünk azonban a retorikai

Ann Hartle: *Michel de Montaigne – Accidental Philosopher*, Cambridge University Press 2003, 40-41.

szöveggörnyezetet: navarrai Valois Margithoz szólnak a sorok, akinek meg kell védenie a régi vallást a reformátoroktól. Arra biztatja őt Montaigne, hogy ne mondjon le az argumentáció megszokott módozatairól. Hartle véleménye szerint nem nagyon tudunk mit kezdeni ezzel a hosszú, metafizikus részlettel, ami teljesen példátlan az esszéikben: nem csak azért, mert a létezés és a keletkezés problémáját tárgyalja, hanem azért is, mert a spekulatív teológia irányába cseng ki. Vagyis: Montaigne azért bújik ki esszéista köpönyegéből és azért bocsátkozik teoretikus fejtegetésekbe, hogy a navarrai királynő számára olyan érvkészletet nyújtson, mely **az argumentáció hagyományos retorikáját** mutatja. Ezzel összhangban természetesen azt is ki kell jelentenünk – Hartle ezt nem mondja ki explicit módon –, hogy **Montaigne-nek nincs spekulatív teológiája**.

Egy másik értelmezési kísérlet arra tesz kísérletet, hogy integrálja a Plutarkhosz-parafrázist a Montaigne-féle pürrhoni szkepticizmusba. Ez Nicola Panichi álláspontja. A feladat nem csekély, amennyiben Montaigne parafrázisainak szoros volta miatt az olasz szerző arra kényszerül, hogy rámutasson Plutarkhosz filozófiájának szkeptikus vonásaira. Panichi szerint az, amiről Plutarkhosz és Montaigne esetében is

Nicola Panichi: *Montaigne and Plutarch: a Scepticism That Conquers the Mind*, in: *Renaissance Scepticisms*, ed. by G. Paganini and J. R. M. Neto, Dordrecht 2009, 183-212.

eggyaránt szó van, az nem más, mint egyfajta „szkeptikus alapokra épített metafizika” („*metaphysics construed on sceptical bases*”). Panichi szerint tehát az Apológia végén olvasható szövegrész nem a régi hit védelmezői számára készített retorikai stílusgyakorlat, hanem teoretikus fejtegetés, mely a retorikai meggyőzőerő helyett inkább filozófiai igazságérvényre tart igényt. **Montaigne komolyan gondolta spekulatív teológiai fejtegetéseit**.

Irodalom:

Michel Montaigne: *Raymond Sebond mentsége*, in: Uő.: *Esszék*, ford. Csordás Gábor, Pécs, Jelenkor, 2002, II. kötet, 127-339. ISBN: 963676302X

Ann Hartle: *Michel de Montaigne – Accidental Philosopher*, Cambridge University Press 2003

Nicola Panichi: *Montaigne and Plutarch: a Scepticism That Conquers the Mind*, in: *Renaissance Scepticisms*, ed. by G. Paganini and J. R. M. Neto, Dordrecht 2009, 183-212.

Kérések:

1. Mi a *Raymond Sebond mentsége* című mű utolsó oldalainak dilemmája?
2. Melyik antik gondolkodó művét idézi hosszasan a francia gondolkodó?
3. Milyen két megoldási lehetőséggel rendelkezik az 1. kérdésben megfogalmazott dilemma?